

PASSEND AANBOD (HOOG)BEGAAFDE LEERLINGEN

Inleiding

In deze memo leest u de uitgangspunten van Samenwerkingsverband (SWV) Hanzeland ten aanzien van een passend onderwijsaanbod voor (hoog)begaafde leerlingen in het primair basisonderwijs. U kunt achtereenvolgens lezen welke doelgroepen we onderscheiden, vanuit welke uitgangspunten het samenwerkingsverband faciliteert en op welke wijze scholen vormgeven aan de basisondersteuning en extra ondersteuning aan (hoog)begaafde leerlingen. Daarna volgen de afspraken die er zijn over signaleren en vaststellen van ondersteuningsbehoeften binnen de scholen. De memo sluit af met een samenvatting van de belangrijkste bouwstenen voor een passend aanbod aan (hoog)begaafde leerlingen.

Doelgroepen

Er is geen eenduidige wetenschappelijke definitie van (hoog)begaafdheid te geven. Samenwerkingsverband Hanzeland sluit aan bij de werkdefinitie zoals de SLO die hanteert. Deze definitie is consistent met de belangrijkste aspecten, waarover in de meest bekende theorieën en modellen consensus bestaat, of waarin zij elkaar aanvullen. In onderstaande tabel leest u de kenmerken van (hoog)begaafde leerlingen. Naast deze kenmerken kunnen persoonskenmerken een rol spelen bij de signalering (zie hiervoor bijlage 1). Niet alle kenmerken zijn in gelijke mate aanwezig en/of zichtbaar bij kinderen.

Kenmerk	Toelichting
Sterk potentieel	(Hoog)begaafde leerlingen beschikken over een in aanleg aanwezig potentieel om tot uitzonderlijke prestaties te komen.
Intrinsieke motivatie	Er is sprake van een intrinsieke motivatie (doorzettingsvermogen) om een taak te volbrengen, wat zich onder andere uit in een sterke gedrevenheid wanneer iets hun interesse heeft.
Creatief denkvermogen	Een (hoog)begaafde leerling beschikt over een hoge intelligentie in combinatie met een creatief denkvermogen.
Meer dimensioneel	Een hoge IQ-score is een sterke indicatie van een hoge intelligentie. (Hoog)begaafdheid omvat echter meer dan een hoge intelligentie en omvat meer dan een IQ-test meet.
Dynamisch	De ontwikkeling van talent is een dynamisch proces. Zowel persoonlijkheidskenmerken als de interactie met de omgeving zijn mede bepalend voor de mate waarin het aanwezig potentieel tot zijn recht komt.

Figuur 1: Werkdefinitie (hoog)begaafdheid SLO

Passend onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen binnen het samenwerkingsverband

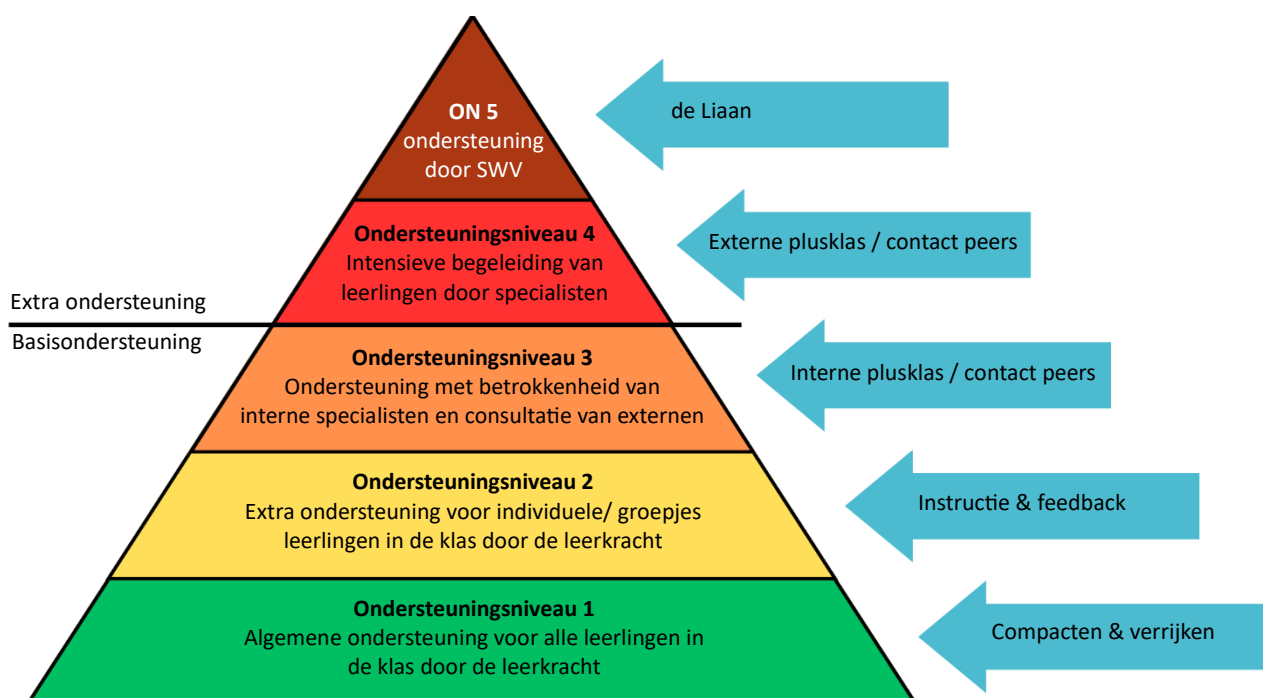
Passend onderwijs betekent dat elke leerling recht heeft op onderwijs die zo goed mogelijk aansluit bij wat de leerling nodig heeft om zich te ontwikkelen. Samenwerkingsverband Hanzeland werkt daarbij vanuit de inclusieve gedachte, hetgeen inhoudt dat ook het onderwijs

aan (hoog)begaafde leerlingen vorm wordt gegeven op een manier die segregatie zoveel mogelijk beperkt. De gezamenlijke besturen zorgen voor een dekkend netwerk aan ondersteuningsvoorzieningen binnen en tussen scholen in SWV Hanzeland PO. Het dekkend netwerk is opgebouwd van dichtbij (in de school voor iedereen beschikbaar), tot verder weg als het om gespecialiseerd onderwijs gaat.

Basisondersteuning en extra ondersteuning

Het ministerie van Onderwijs geeft aan: “Onderwijs aan hoogbegaafde kinderen valt binnen het basisaanbod van een school. Maar scholen bepalen zelf welke speciale programma’s zij hebben. Zoals de plusklas of extra lesstof.” Bij begaafde leerlingen gaat het om zo’n 10% van alle leerlingen. Het zijn leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, maar binnen deze doelgroep zien we veel verschillen.

Zo zijn er bijvoorbeeld (hoog)begaafde leerlingen die onderpresteren en/of last hebben van sociaal-emotionele problemen. 80- 90% van deze leerlingen heeft een ondersteuningsbehoefte waarbij de ondersteuning binnen de basisondersteuning vormgegeven kan worden. Eén van onze ambities is daarom dat alle scholen een kwalitatief goed aanbod garanderen aan deze leerlingen. Dat betekent dat voor alle scholen duidelijk is wat we onder basisondersteuning verstaan op het gebied van (hoog)begaafdheid, hoe het aanbod eruitziet en voor welke leerlingen dit bedoeld is.

Figuur 2: Piramide van de ondersteuningsniveaus met de ondersteuning voor (hoog)begaafde leerlingen.

De basisondersteuning op elke school

Onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen valt binnen de basisondersteuning van de scholen en betreft niveau 1, 2 en 3. Op schoolniveau moet allereerst de leerstof voor begaafde leerlingen middels compacten en verrijken aangepast worden. Afhankelijk van de behoefte van de leerling worden er middels instructie en feedback aanvullende opdrachten aangeboden (niveau 2). En wanneer een leerling daar in onvoldoende mate van profiteert, zal een (interne) plusklas de mogelijkheid bieden om in een peergroup (ontwikkelingsgelijken) aan aanvullende leerdoelen te werken. Hieronder leest u meer over de basisondersteuning op niveau 1, 2 en 3.

Op schoolniveau: compacten & verrijken – instructie & feedback

Op de school is een beleidsplan aanwezig waarin het beleid m.b.t (hoog)begaafde leerlingen staat beschreven. Dit beleidsplan beschrijft:

- Het beleid t.b.v. het signaleren;
- Hoe de leerstof wordt verkort (compacten);
- Welk verrijkingsaanbod er in de groepen wordt aangeboden.

Er is een coördinator (hoog)begaafdheid op school aanwezig of er is een (hoog)begaafdheids-specialist beschikbaar binnen het netwerk (of cluster). Deze coördinator borgt de kwaliteit van de uitvoering van het beleidsplan borgt, draagt zorg voor een structurele evaluatie en aandacht voor scholing, zodat er bij leerkrachten voldoende expertise aanwezig is.

Op groepsniveau (het handelen van de leerkracht)

In de groepen wordt door de leerkrachten divergent gedifferentieerd. Dat betekent dat de leerkracht:

- aan (hoog)begaafde leerlingen ruimte biedt om eerder af te haken bij de instructie;
- de leerstof compact: Het overslaan van overbodige herhaling- en oefenstof;
- verrijking aanbiedt: Verrijken is het rijker maken van de leerstof. Dit kan door te verdiepen of te verbreden. Verdiepen is het dieper ingaan op een bepaald vak, zoals veel meer leren over een bepaald onderdeel dan in de reguliere lesstof aangeboden wordt. Verbreding is een uitbreiding van het reguliere curriculum, bijvoorbeeld door een cursus Spaans of filosoferen;
- aan de (hoog)begaafde leerlingen instructie en feedback geeft bij het verrijkings- of verdiepingsaanbod.

Het is van belang dat er inhoudelijke doelen worden gesteld aan het verrijkingsaanbod, die ook frequent op leerling niveau geëvalueerd worden. Aandacht voor (hoog)begaafde leerlingen vormt een basaal deel van de dagelijkse onderwijspraktijk.

De plusklas

Voor een deel van de (hoog)begaafde leerlingen is niveau 1 en 2 van de basisondersteuning niet toereikend. Het compacte en verrijkte werk voldoet nog niet aan hun onderwijsbehoeftes en leerdoelen die nodig zijn. Een plusklas kan dan een uitkomst zijn. Een plusklas is een voorziening om (hoog)begaafde leerlingen onderwijs op maat te bieden. Dit kan een plusklas zijn binnen de eigen school, maar er bestaan ook bovenschoolse plusklassen, bijvoorbeeld op netwerkniveau.

Plusklassen kunnen per jaargroep georganiseerd zijn, maar ook klassen doorbrekend. Het aantal uren of dagdelen dat leerlingen in een plusklas les krijgen, varieert per school. Het onderwijs in

de plusklas is vaak vakoverstijgend. De school heeft zelf beleid opgesteld voor het vaststellen van de doelgroep van de plusklas en de leerdoelen die in de plusklas aan bod komen.

De leerdoelen van een plusklas zijn in de praktijk verschillend. De leerdoelen kunnen gericht zijn op kennis (vakinhoudelijk) en/of op vaardigheden. De leerdoelen zijn onderdeel van een leerlijn. De leerlijn is onderdeel van het curriculum van de plusklas. Het curriculum kan verdiept worden binnen bestaande vakken en/of verbreed worden met nieuwe vakken. In een plusklas wordt rekening gehouden met de specifieke onderwijsbehoeften van (hoog)begaafde leerlingen. Voorbeelden hiervan zijn: ruimte geven voor diepgang en creativiteit. Aandacht voor hogere orde denkvaardigheden, leren omgaan met de leerkuil, falen en/of planmatig werken. Een belangrijke onderwijsbehoefte van (hoog)begaafde leerlingen, die behoort bij de basisondersteuning, is het treffen van ontwikkelingsgelijken en gelijkgestemden. Dit kan lastig te organiseren zijn in scholen en klassen met weinig (hoog)begaafden. Plusklassen (in de school of bovenscholen) spelen daar dus een belangrijke rol in.

De extra ondersteuning bovenscholen

Extra ondersteuning aan (hoog)begaafde leerlingen is een verantwoordelijkheid van de scholen en verwijst in de piramide naar niveau 4 en 5. Omdat het vaak een enkeling of klein aantal leerlingen betreft, is dit niveau van ondersteuning op schoolniveau lastig te realiseren. Daartoe werken scholen in netwerken binnen SWV Hanzeland samen om die extra ondersteuning wel te kunnen realiseren. De extra ondersteuning op niveau 4 betreft deelname aan een bovenschoolse voorziening waar door gespecialiseerde leerkrachten aan specifieke leerdoelen kan worden gewerkt. Niveau 5 betreft een aanbod op het niveau van het SWV voor (hoog)begaafde leerlingen waarbij de problematiek dusdanig complex is dat zware ondersteuning nodig is. Bijkomende problematiek, kan er soms toe leiden dat een leerling, ondanks aanpassingen in aanbod en aanpak, minder goed functioneert op school en daardoor (deels) thuis komt te zitten. Daarvoor heeft SWV Hanzeland het arrangement van de Liaan ingericht. Hieronder leest u meer over de extra ondersteuning op niveau 4 en 5.

Bovenschoolse voorziening voor (hoog)begaafde leerlingen (extra ondersteuning)

Voor 5-10% van de (hoog)begaafde leerlingen is de basisondersteuning niet genoeg. Zij hebben behoefte aan gespecialiseerde hulp, omdat er sprake kan zijn van belemmeringen rond leerstrategieën en executieve functies. Hoewel het streven is leerlingen thuisnabij passend onderwijs te bieden, zal soms blijken dat de onderwijsbehoeften van het (hoog)begaafde leerling dusdanig specifiek zijn, dat er op de eigen school onvoldoende aan tegemoet kan worden gekomen. Leerlingen gaan zich, ondanks onderwijsaanpassingen, vervelen, verliezen hun motivatie om te leren en/of vinden onvoldoende aansluiting bij hun klas- of schoolgenoten. Voor deze leerlingen hebben de schoolbesturen binnen een aantal clusters en netwerken samen bovenschoolse voorzieningen georganiseerd. Hier komen leerlingen van verschillende scholen bij elkaar om aan leerdoelen te werken die specifiek zijn afgestemd op hoogbegaafde leerlingen.

De Liaan (extra ondersteuning)

Bij 1-5% van de (hoog)begaafden is de problematiek dusdanig complex dat zware ondersteuning nodig is. Denk bijvoorbeeld aan problemen m.b.t. de executieve functies, depressie, of een hevige vorm van comorbiditeit met een ontwikkelingsstoornis zoals ASS, ADHD, ADD, etc. Er is dan een onderwijs- en/of zorgarrangement nodig.

Bijkomende problematiek, voortkomend uit de (hoog)begaafdheid, een ontwikkelingsstoornis of het systeem waarin het kind opgroeit, kan er soms toe leiden dat een kind, ondanks aanpassingen in aanbod en aanpak, minder goed functioneert (op school en/of thuis) en daardoor (deels) thuis komt te zitten.

Met ingang van 28 oktober 2019 is het samenwerkingsverband gestart met de Liaan, een voorziening voor de hierboven beschreven groep (potentiële) thuiszitters in het primair onderwijs. De Liaan is bedoeld om onderwijsbehoeften in kaart te brengen en leerlingen en hun omgeving inzichten te geven ten aanzien van specifieke kindkenmerken, aanpassingen in de omgeving, aanpak en aanbod. Gedurende de periode van begeleiding door de Liaan blijft de leerling ingeschreven bij de school van herkomst en deze school blijft dus ook verantwoordelijk voor de leerling. De Liaan verzorgt voor de school het hierboven beschreven arrangement. De Liaan ondersteunt (de omgeving van) de leerling door samen met de school en ouders te werken aan de voorwaarden om terugkeer naar school of een overstap mogelijk te maken.

Afspraken over signaleren en vaststellen van ondersteuningsbehoeften

Om passend onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen te kunnen bieden is het belangrijk om deze leerlingen goed te signaleren. De leerkracht, de intern begeleider en/of de coördinator (hoog)begaafdheid op school weet op welke signalen hij of zij moet letten. Een signaleringsinstrument kan hierbij een hulpmiddel zijn. De volgende afspraken hebben we binnen ons samenwerkingsverband gemaakt als het om signaleren gaat:

- (Hoog)begaafde leerlingen worden gesignaleerd door school (leerkracht en/of intern begeleiders/coördinator (hoog)begaafdheid) én ouders.
- Er is structureel en planmatig aandacht voor het signaleren van (hoog)begaafdheid. Het advies aan de scholen is dat dit onderwerp minimaal één keer per jaar op de agenda komt te staan en dat de aandacht voor het signaleren structureel zichtbaar is op de toetskalender.
- Er wordt gebruik gemaakt van een signaleringsinstrument dat de leerkrachten handvatten geeft bij het signaleren.
- Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong worden al vroeg worden herkend. Daarom wordt bij de intake al navraag gedaan naar de voorschoolse ontwikkeling van leerlingen.

Vaststellen ondersteuningsbehoeften (hoog)begaafde leerlingen

Bij (hoog)begaafde leerlingen komen bepaalde hulpvragen vaker voor, zoals het leren omgaan met tegenslag of frustratie, het ontwikkelen van discipline, het leren doorzetten en het omgaan met de angst om fouten te maken. Bij het bepalen van de ondersteuningsbehoefte kunnen deze hulpvragen dan ook meestal direct worden meegenomen. Bij het vaststellen van de onderwijs- en begeleidingsbehoefte van de (hoog)begaafde leerling kunnen de items die genoemd worden in bijlage 3 “Generieke onderwijs- en begeleidingsbehoeftes van (hoog)begaafde leerlingen” helpend zijn.

Samengevat: de belangrijkste bouwstenen op een rij

Om de basisondersteuning voor (hoog)begaafde leerlingen binnen ons samenwerkingsverband goed te kunnen uitvoeren zijn de volgende bouwstenen belangrijk:

- De rol van de leerkracht staat centraal. Aandacht voor (hoog)begaafde leerlingen vormt een deel van de dagelijkse onderwijspraktijk op scholen.

- De leerkrachten hebben voldoende kennis over wat (hoog)begaafdheid is, welke signalen er zijn en welke onderwijsbehoeften deze leerlingen hebben.
- Leerkrachten van (hoog)begaafde leerlingen hebben een houding/mindset nodig, die 'loslaten' en out-of-the-box denken mogelijk maakt.
- School heeft een beleidsplan voor het onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen.
- Het doel van het onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen is verankerd in het schoolplan of dit is op bestuursniveau geregeld.
- De begeleiding van (hoog)begaafde leerlingen valt primair binnen de basisondersteuning.
- De leerstof wordt structureel compact aangeboden en in specifieke situaties binnen de extra ondersteuning.
- Iedere school heeft een vaste procedure voor het signaleren van (hoog)begaafdheid.
- Op school wordt structureel doelgerichte verrijkingsstof aangeboden.
- Het (hoog)begaafdenbeleid wordt structureel geëvalueerd en bijgestuurd.
- Het klassenmanagement is zo ingericht dat er ruimte is voor instructie aan de (hoog)begaafde leerlingen.
- School biedt de mogelijkheid voor contact (eventueel groeps- of schooloverstijgend) met ontwikkelingsgelijken.
- De schoolleiding heeft zicht op de competenties van leerkrachten met betrekking tot onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen.
- Specialistische kennis is op school beschikbaar of bereikbaar via een expertisecentrum, netwerk, cluster of SWV.

Gebruikte literatuur

- Kuipers, J. (2018), KEI in hoogbegaafdheid
- SWV Hanzeland (2024), Ondersteuningsplan “Samen op Pad”
- www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/vraag-en-antwoord/hoe-krijgt-mijn-hoogbegaafde-kind-onderwijs
- Anouke Bakx, *Eleonoor van Gerven* en Annemieke Weterings (2021), Hoe dan?! Pakkend onderwijs aan begaafde leerlingen
- Website SLO: <https://www.slo.nl/thema/meer/begaafde-leerling>
- AOB en Ouders & Onderwijs (2024), Advies landelijke norm voor basisondersteuning

Toegevoegde Bijlagen

1. Mogelijke persoonskenmerken van (hoog)begaafde leerlingen
2. Advies de landelijke norm voor basisondersteuning aan (hoog)begaafde leerlingen
3. Generieke onderwijs- en begeleidingsbehoeftes van (hoog)begaafde leerlingen

Bijlage 1

Mogelijke persoonskenmerken van (hoog)begaafde leerlingen zijn:

- Een grote mate van creativiteit
- Het buiten reguliere kaders kunnen denken
- Een groot doorzettingsvermogen
- Een grote behoefte aan autonomie
- Een grote exploratiedrang
- Een opvallende (verbale) taalvaardigheid
- Analytisch vermogen
- Scherp kunnen waarnemen
- Snel van begrip zijn
- Een goed geheugen
- Een hoog leertempo
- Een grote algemene ontwikkeling
- Een goed probleemoplossend vermogen
- Gevoel voor humor
- Geestelijke vroegrijpheid
- Perfectionisme
- Rechtvaardigheidsgevoel
- Hypergevoeligheid
- Kritische instelling

Bijlage 2

Beschrijving van de basisondersteuning aan (hoog)begaafde leerlingen uit het Advies over de landelijke norm voor basisondersteuning:

Beleid

1. Het schoolbestuur met alle vestigingen heeft beleid over het signaleren van ondersteuningsbehoeften bij leerlingen met kenmerken van (hoog)begaafdheid, van instroom tot uitstroom van leerlingen en ook bij de overgang van po naar vo. Daarbij is er aandacht voor onderpresteren. De school voert het beschreven beleid uit.
2. Het schoolbestuur met alle vestigingen heeft beleid over de ondersteuning bij (hoog)begaafdheid, aansluitend bij de visie van de school gericht op goed onderwijs voor alle leerlingen. De school voert het beschreven beleid uit.

Kennis en vaardigheden

1. De school heeft kennis over verschillende perspectieven op (hoog)begaafdheid.
2. De school heeft kennis over het signaleren van ondersteuningsbehoeften.
3. De school heeft kennis over divergent differentiëren: het inspelen op verschillen in leertempo, leerpotentieel en interesses.
4. De school doet een beroep op een specialist (hoog)begaafdheid of een professional met expertise in (hoog)begaafdheid. De school heeft deze expertise intern of weet deze extern in samenwerking met andere scholen, het schoolbestuur of samenwerkingsverband te verkrijgen. Deze specialist ondersteunt het team bij het signaleren van ondersteuningsbehoeften en helpt bij het vormgeven van het onderwijsaanbod. De specialist draagt bij aan de kwaliteitsontwikkeling van de onderwijsprofessionals en het aanbod.
5. De school ondersteunt het team in de vorm van tijd, geld en expertise bij het verbeteren van hun kennis en vaardigheden op het gebied van pedagogisch-didactisch handelen, specifiek voor (hoog)begaafdheid, aansluitend bij de behoeftes van het personeel en bij de populatie van de school.

Ondersteuning

1. De school signaleert ondersteuningsbehoeften bij leerlingen die onderpresteren.
2. De school faciliteert haar onderwijspersoneel om tot optimale differentiatie te komen binnen de onderwijscontext.
3. De school past het lesaanbod aan om het ontwikkelingspotentieel van leerlingen te stimuleren, afgestemd op hun niveau en tempo. Ook de sociale en emotionele ontwikkeling krijgt aandacht. Verschillende vormen van differentiatie kunnen tegelijk worden ingezet. Voorbeelden zijn: PO: verrijken van het lesaanbod, compacten (overslaan van overbodige herhalings- en oefenstof), versnellen binnen een vakgebied of door een leerjaar over te slaan en het bieden van andere vakken aansluitend bij de interesses van de leerling.

4. De school stimuleert socialisatie en persoonsvorming van leerlingen. Dit kan bijvoorbeeld door samenwerkingen of contactmomenten tussen deze leerlingen te organiseren, eventueel met ondersteuning van het schoolbestuur, het samenwerkingsverband of de gemeente.

Wat valt niet onder de landelijke norm voor basisondersteuning?

1. Individuele ondersteuning voor leerlingen met kenmerken van (hoog)begaafdheid die onvoldoende baat hebben bij de basisondersteuning en die langdurige individuele ondersteuning nodig hebben die volledig op maat gemaakt is.
2. Het aanbieden van voltijds hoogbegaafdheidsonderwijs.

Bijlage 3

Generieke onderwijs- en begeleidingsbehoeftes van (hoog)begaafde leerlingen

Een (hoog)begaafde leerlingen heeft een leerkracht nodig die...

- differentieert tijdens de instructie door vragen van een hogere orde
- leerkracht beperkt de leerstof tot de essentie en vermijdt overbodige herhaling
- de leerling, indien van toepassing, eerder laat afhaken tijdens de instructie
- de leerling stimuleert om verder/dieper en meer kritisch na te denken
- het probleemoplossend denkvermogen stimuleert
- de leerling stimuleert om vragen te stellen wanneer de leerling vastloopt
- benadrukt dat vragen stellen heel gewoon is
- hoge verwachtingen heeft
- duidelijke eisen stelt
- het nut van het schoolwerk benoemt

De (hoog)begaafde leerling heeft instructie nodig die...

- kort is en duidelijke eisen omvat

De (hoog)begaafde leerling heeft opdrachten, activiteiten, materialen nodig die...

- in de zone van de naaste ontwikkeling liggen en zorgen voor cognitieve uitdaging

De (hoog)begaafde leerling heeft feedback nodig die...

- procesgericht is
- de Leerkuil verwoordt
- gericht is op taakaanpak en planning
- gericht is op inzet en inspanning

De (hoog)begaafde leerling heeft een leeromgeving nodig waarin...

- ontmoeting en samenwerking met ontwikkelingsgelijken/peers mogelijk is

De (hoog)begaafde leerling heeft ouders nodig die...

- positieve verwachtingen uitspreken ten aanzien van onderwijs en leren
- de specifieke onderwijsbehoeften van hun zoon /dochter onderkennen